

pé místo se schopností zásadně narušit monografií zprostředkovaný výklad transformativních procesů náboženských tradic. Po přečtení tak nezbývá zaujatému čtenáři nic jiného, než se pokusit sám nechat pochyby rozplynout v nadále mělkých, ale bezpochyby vzestupujících vodách odborné literatury, která se s větší konkrétností zaměřuje na dlouhodobé mapování změn. Případně učinit nevšední krok a namísto obvyklého směřování kritického akademického diskurzu sáhnout po titulech, jež umožňují periferiím globálního ekonomického systému promluvit o dynamických, avšak mnohdy fatálních posunech v kulturních a náboženských kontextech, které se tak často ztrácejí z obzoru badatelů fixovaných na oblasti za humny klasických neoliberálních velmocí.

Závěrem je však nezbytné zdůraznit, že kniha je nadmíru hodnotným odrazovým můstkem pro hlubší bádání. Titul Mathewa Guesta tedy nelze než doporučit každému, kdo má ambice kriticky a vícerozměrně uchopit vztah náboženství, zejména poté protestantismu, a kulturních projevů politicko-ekonomických systémů neoliberalismu. V širším kontextu výzkumu v sociologii náboženství poté především poslední kapitola přináší svěží vánek do strnulé debaty ohledně etických zábran kritického zkoumání.

ALEŠ HODES

Religio: Revue pro religionistiku

31/2, 2023, 365-368.

<https://doi.org/10.5817/Rel2023-2-12>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Michal Sklenář, Postaveny navzdory. Vznik nových římskokatolických sakrálních staveb v českých zemích v letech 1948-1989,

Brno – Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK) + Ústav pro studium totalitních režimů 2022, 496 s.

ISBN 978-80-7325-560-2.

Označovat komunistický režim za protináboženský je zbytečný truismus. Jen o něco menším truismem je tvrzení, že represe nebyly stejnoměrné a absolutní, byly významně slabší na Slovensku a v českých zemích došlo k podstatnému dočasnému uvolnění ve druhé polovině šedesátých let a/nebo ve specifických místních či jinak zvláštních případech. Přestože „se to ví“, stojí tyto zvláštní případy za hlubší badatelskou pozorností, protože jenom ta může určit jejich rozsah, zdůvodnění a kontext. Je velice dobře, že k tomu dochází i v případě církevního stavitelství, které je jednou z nejviditelnějších forem sebezprezentace a vstupu do veřejného prostoru, jemuž však dosud – alespoň v případě římskokatolické církve – scházela systematická pozornost. Autor recenzované knihy správně říká, že „přetrvává představa o úplném přerušení výstavby kostelů a kaplí po roce 1948, ... někdy [se] připouští vznik *jednoho či dvou* nových kostelů“ (s. 62), ačkoli on sám dokázal v českých zemích najít třicet takových staveb (s. 203-386) a na Slovensku šlo o pětinašobek tohoto počtu (s. 84-85).

K nanejvýš zajímavému badatelskému poli Sklenář přistupuje hodně zešíroka; ne-li „od Adama“, tak nejpozději období babylonského zajetí. Doslova! Jenom tak si lze vysvětlit téměř stostránkovou první část knihy, v níž autor specifikuje pojmy, vlastní i cizí metodologická stanoviska, podává přehled literatury a v neposlední řadě přibližuje římskokatolické sakrální stavitelství

v komunistické éře v dalších zemích východního bloku (poněkud překvapivě včetně již zmíněného Slovenska). Nedělá to špatně, to v žádném případě, nicméně řada zajímavých témat, která by se dobře uplatnila v dílčích studiích, je jako součást monografie opravdu těžko únosná. Opět doslova, protože kniha věnovaná (předně) dějinám architektury nemůže než být tištna na křídě! Čtenářsky asi nejdůležitějším poznatkem celé této části je skutečnost, že autor bude k tématu přistupovat nejen jako historik, ale rovněž jako římskokatolický teolog. Což je dobře, protože bez důkladné znalosti (proměň) liturgiky by text zůstal u často velmi nešťastné dojmologie vlastivědných brožurek.

U „dějin od babylonského zajetí“ ještě zůstaňme, i celá druhá část díla, zvící další stovky stran, opět popisuje kontexty, byt již poněkud bližší. Autor tu rozebírá vývoj římskokatolického – v exkurzu i dalšího – církevního stavitelství od josefinských stavebních předpisů na konci 18. století, důvody moderního zániku sakrálních staveb (jen ve druhé polovině 20. století, ačkoli by býval mohl začít rovněž josefinskou sekularizací, v textu ostatně opakovaně zmiňovanou), komunistickou církevní politiku, liturgické reformy II. vatikánského koncilu a jejich recepci v českém prostředí. Důležitost všech těchto témat je zjevná a jejich zpracování vesměs kvalitní – byt bych snad víc doplnil diskuse (nejen teologické a nejen české) o hledání moderního architektonického výrazu a symbolické boje s jinými denominacemi, na prvním místě s Církví československou (husitskou) – nicméně opět: pro účely dané knihy neobyčejně rozsáhlé, a přitom zákonitě nikoli všeobsažné. Stejně jako jednomu recenzentovi, který se příležitostně zabývá protestantskou a „československou“ architekturou, přijde v takovém případě dvouapůlstránkový exkurs málo (Jak důležité bylo symbolické církevní vymezení prostřednictvím chrámové architektury třeba v meziválečných městech! Jakou roli hrála lokalizace staveb, jejich koncepce, architekti, styly... Kdy, kde, proč a jak další církeve stavěly za komunistu?), „náležitější“ rozvedené by mohlo být úplně každé z těchto témat!

Autor navíc až na výjimky pracuje metodou „průhledů“, ilustrativních příkladů namísto celkového shrnutí. Zde to pochopit, protože mnohdy je na takové shrnutí při stávajícím stavu výzkumu ještě brzy, čtenářsky je to však únavné a místy zavádějící. Členy (tehdy) druhé největší české církve nejspíš nepotěší, dočtou-li se o „společnosti s názvem Církev československá“ (s. 121), zatímco „rozmlácený kostely“, podle nichž údajně Karel Kryl napsal svého *Anděla* (s. 124), jsou nejméně čtyři, protože písničkář své vzpomínky průběžně měnil. Dvoustránkový rozbor „indoktrinace dětí“ prostřednictvím Sekorovy *Dětské encyklopedie* (s. 160-161; netuším ovšem, proč je reprodukována až pozdější obálka se spoluautorem J. Kalouskem) mi v knize o církevním stavitelství přijde poněkud redundantní, ačkoli pasáže o pokoncilních požadavcích na liturgický prostor (s. 182-187) a o jejich recepci v českém římskokatolickém prostředí jsou tím nejlepším – mnohdy vůbec prvním – co v češtině k těmto tématům máme. Podobně oceňuji medailony dvou významných architektů sakrálních staveb, Jaroslava Cuhry st. a Jana Sokola, i když naneštěstí většina jejich tvorby zůstala nerealizována.

Jádrem Sklenářovy knihy je nicméně téměř dvoustránkový, řadou fotografií a dalších pramenů dokumentovaný popis realizovaných, ale rovněž jen zamýšlených a připravovaných sakrálních staveb od nejmenších kapliček (Podkozí, Starý Jičín, Vršovice) až po stavby velkého rozsahu a někdy i značných architektonických kvalit (Most, Senetářov, Tichá). Nejde přitom jen o katalog – i ten by byl cenný –, autor stavby také kontextualizuje a vzájemně porovnává, včetně analytického srovnání s tím, co tematizuje jako „konkurenční kvaziskralitu“: smuteční obřadní síně a reprezentativní veřejné budovy, například sekretariáty KSČ. Sakrální stavby přitom podle původu rozděljuje na pozdní dokončení předúnorových stavebních záměrů (7 realizovaných objektů), kostely a kaple nahrazující zaniklé svatyně (12 případů) a stavby povolené v období Pražského jara (11 objektů), v případě prostřední kategorie nicméně pokrývá jak období ještě nekonsolidované komunistické moci na přelomu čtyřicátých

a padesátých let, tak uvolnění po polovině let padesátých a v roce 1968, a nakonec i zcela ojedinělý případ pozdější, kostel (kapli) sv. Václava v Mostě. Výčet je patrně úplný.

Škoda jen, že autor nevěnoval větší pozornost také rekonstrukcím – i těch bylo málo, ale to neznamená, že nebyly vůbec – a nerealizovaným stavbám. Uvádí jich jen 15, z toho 12 realizovaných později, což je samozřejmě jenom zlomek (vzpomeňme alespoň na pražské kostely Neposkvrněného početí Panny Marie ve Strašnicích a sv. Terzie od Dítěte Ježíše v Kobylisích, které v devadesátých letech nahradily dlouho užívané provizorní kaple; autor naopak na jiném místě prezentuje pokus, spíše jen letmý nápad o polistopadovou „náhradu Stalina pomníku“ kostelem sv. Anežky České). Menší pozornost věnovaná nerealizovaným stavbám a rekonstrukcím však nevádí, alespoň tak něco zbývá pro další výzkum. Stejně jako třeba porovnání se slovenským kostelním stavitelstvím (architekti, často ti proskribovaní, působili v obou částech republiky), nebo s chrámovými stavbami nekatolických církví (na sklonku komunistického režimu reprezentovanými třeba i monumentální adventistickou modlitebnou v Praze na Malvazinkách, nebo přestavbou kostela v Ostravě-Kunčičkách

pro potřeby sboru církve Křesťanské sbory).

Krátká čtvrtá část knihy je v podstatě už závěrem. Diskutuje důsledky II. vatikánského koncilu pro sakrální architekturu a jeho „odlišné čtení“ v případě papežů Benedikta XIV. a Františka, na což navazuje již zmíněný „revoluční nápad“ pro pražskou Letnou a vlastní, popisný a shrnující závěr. Z něj stojí za ocitování Sklenářova věta, že „ambivalentní vztah [českého národa] k sakralitě a její jakousi tichou přítomností velmi zajímavě vyjadřuje desakralizovaná zasedací místnost české vlády, původně kaple Strakovy akademie“ (s. 432). Dává-li autor prostor svému přesvědčení či pohledu, určitě to není špatně, a pokud to – jako v již uvedených případech – poněkud zkresluje, berme to spíš jako výzvu pro další výzkum a širší diskuse. Tematika, kterou obsáhla (a těžká!) kniha Martina Sklenáře otvírá, si to rozhodně zaslouží!

ZDENĚK R. NEŠPOR

Religio: Revue pro religionistiku

31/2, 2023, 368-370.

<https://doi.org/10.5817/Rel2023-2-13>

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).